

проектних ініціатив, які сприятимуть формуванню екологічно зрілої особистості в умовах Нової української школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева С. Ключові компетентності середньої загальної освіти: компетентність у галузі природничих наук. *Проблеми сучасного підручника*. 2023. № 30. С. 5–11. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2023-3-5-11>.
2. Башлай С., Резніченко В. «Зелена хімія» та інноваційні матеріали: екологічно безпечні продукти. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. № 6 (329). С. 142–149.
3. Буканов Г.М. Концепція сталого розвитку як основа формування державної екологічної політики на державному та регіональному рівнях. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Т. 31 (70). С. 71–76.
4. Симчак Р. В., Барановський В. С. Імплементация принципів «зеленої хімії» в освітній процес підготовки бакалаврів і магістрів природничих спеціальностей. *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук в контексті вимог Нової української школи* : зб. тез доп. VI Міжнар. науково-практ. конф., м. Тернопіль, 23–24 трав. 2024 р. Тернопіль, 2024. С. 44–47.

Вікторія ГЕВКО

*Кандидат історичних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
v.hevko@tnpu.edu.ua*

ВПЛИВ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ ОСОБИСТОСТІ НА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ

Психологічна концепція «життєва позиція особистості» викликає особливий науковий інтерес. Водночас цей термін позначає різні категорії та характеристики особистості чи соціальних явищ.

Теоретичний аналіз наукових праць свідчить про те, що «життєва позиція особистості» дедалі більше привертає увагу вчених й активно досліджується. Різні аспекти «життєвих позицій» досліджували як українські дослідники: Клименко Н. [1], Резван О. [2], Тавровецька Н.І [3], так і зарубіжні вчені: Berne E. [4] Ernst F. [5] Harris T.A. [6], Hay, J.[7], White T. [8] та ін.

Разом з тим, аналіз джерел показав значну прогалину у дослідженні впливу «життєвої позиції» на формування комунікативної компетентності педагогів. Важливу роль у формуванні комунікативної компетентності педагога відіграє усвідомлення своєї соціальної поведінки через самоспостереження і рефлексію.

Таке дослідження допоможе вчителю визначити певні несвідомі поведінкові патерни. А усвідомлення своїх несвідомих моделей поведінки, стилів взаємодії з іншими людьми може стати першим кроком на шляху до змін деструктивних патернів та свідомого спрямування своїх дій на досягнення соціального та професійного благополуччя.

За статусом педагог і учні діють з різних позицій: учитель організовує взаємодію, а учень сприймає і залучається до неї. Для того щоб учень став активним співучасником освітнього процесу, необхідно забезпечити суб'єкт-суб'єктний характер педагогічних стосунків, який полягає в рівності психологічних позицій. Рівність психологічних позицій та особистісно-орієнтоване спілкування, головна мета якого спрямована на розвиток особистості учнів, є надзвичайно важливим аспектом в забезпеченні ефективної комунікації педагога з учнями.

Транзакційний аналіз (ТА) є психологічною теорією особистості та соціальної поведінки й ефективним методом для налагодження комунікації у будь яких групах, колективах чи організаціях. Він об'єднує в собі теорію і практику, сприяє актуалізації та усуненню внутрішніх конфліктів, звільняє особистість від надмірної адаптивності чи критичності. ТА ефективно застосовують і в системі освіти. Він допомагає вчителям і учням краще розуміти свою поведінку, зберігати визначеність у спілкуванні уникати непродуктивних конфронтацій [9, с. 6]. Використання концепцій ТА в освітньому середовищі сприятиме формуванню психологічного комфорту.

Однією з ключових концепцій Транзакційного аналізу, є концепція «життєвих позицій». Транзакційні аналітики розглядають «життєву позицію» як складову життєвого сценарію особистості, яка формується у ранньому дитинстві та впливає на все її подальше життя.

Усвідомлення власної «життєвої позиції» вчителем є надзвичайно важливим аспектом професійного та особистісного розвитку. Життєва позиція значною мірою впливає на сприйняття світу, себе та інших, на ефективність поведінки, організацію та сприйняття процесу навчання.

Педагогам важливо розуміти, як вони сприймають світ, себе та інших, а також як учні дивляться на світ. Володіючи цими знаннями можна спрогнозувати власні реакції та реакції інших.

Е.Берне – засновник ТА вперше представив своє бачення «життєвої позиції» у статті «Класифікація позицій», яка була надрукована у Бюлетені транзакційного аналізу у 1962 році [4]. Вчений висловив ідею, що у людини ще в ранньому дитинстві з'являється переконання щодо самої себе та оточуючих людей, котрі часто зберігаються на все життя.

Ці уявлення можуть бути наступними: «Зі мною все в порядку» або «Зі мною не все гаразд». «З тобою все в порядку» або «З тобою не все в порядку». Найпростіші двосторонні позиції це Ти і Я. Відповідне ставлення в Транзакційному аналізі позначають знаком + або – Тобто позиції трактуються так : Я + « Я хороший, зі мною все добре, Я ОК.». Я – «зі мною щось не гаразд, зі мною щось не в порядку, Я не ОК». Відповідно так само трактується ставлення людини до інших ТИ + ТИ –. Поєднання цих двох одиниць дає чотири двосторонні базові позиції. Я + Ти +; Я – Ти –; Я – Ти +; Я + Ти –. Єдина конструктивна позиція для ефективного спілкування Я + Ти + Життєва позиція «Я ОК – Ти ОК» проявляється у включенні у взаємодію. Це «здорова позиція», яка базується на реальності. Людина бере участь у житті та розв'язанні життєвих проблем. Діє з метою досягнення бажаних для неї вирашних результатів. Реалізує творчий підхід до вирішення завдань.

Отже, «життєва позиція» – це основоположна позиція людини, яка полягає у її ставленні до себе та інших людей. Вона стійка, але схильна до зміни в результаті самоаналізу та саморозвитку особистості. Запропонована концепція «життєвої позиції» є надзвичайно зручною концепцією для прогнозування поведінки. Вона була підхоплена та розвинута низкою авторів.

Т.А. Harris вважав, що найбільш природною для людини є позиція «Я – Т + », і вбачав розвиток особистості в осмисленні та подоланні установки «Я не ОК», яка була закарбована в ранньому дитинстві та впливала на все, що б людина не робила. Рішення, які ґрунтуються на основі концепції екзистенційних позицій Е. Верне Т. Harris називає «установками життя».

Т.А. Harris підкреслює, що люди з «життєвою позицією» «Я не ОК – Ти ОК» прагнуть відповідати вимогам інших. «Наші найкращі люди» – нерідко вони посідають не своє положення завдяки тому, що прагнуть саме таким чином знайти заохочення, адже для них дуже важливо відчувати «Я ОК», хоч на якусь хвилинку [1, с. 119].

Kristiansen & P. Bylund підкреслюють, що люди з позицією «Я ОК – Ти не ОК» вважають інших людей зовсім непотрібними, а іноді навіть загрозливими. Підозрілість спонукає їх до постійного контролю над ситуацією та стає причиною стресу та конфліктів. Така установка неминуче призводить людей до того або іншого ступеня агресивності [1, с. 120].

Л. Неу зазначає, що хоча Верне та Harris розійшлися у своїх поглядах, який з чотирьох підходів ОКей/ не ОКей у немовляти є первинним, однак вони погодилися, що всі ми проходимо через усі позиції та обираємо одну, яка стає нашим основним поглядом на життя. Дослідниця також підкреслює, що життєві позиції або вікна у світ діють як спотворююче скло та визначають те, як ми сприймаємо події [1, с. 112]

I. Stewart & V. Joines дають таке визначення: життєва позиція – це стійка, внутрішньо усвідомлена система поглядів людини на життя як концепцію, на свою діяльність, а також система ставлень її до суспільства, до самої себе, зумовлена об'єктивним становищем людини у визначеній системі суспільних відносин. Водночас життєва позиція є одним із способів соціалізації особистості, її своєрідною соціальною інтеграцією.

Ф.Н. Ernst запропонував модель «ОК-Corral» у вигляді діаграми, в якій чотири «життєві позиції» пов'язані з певною соціальною поведінкою особистості.

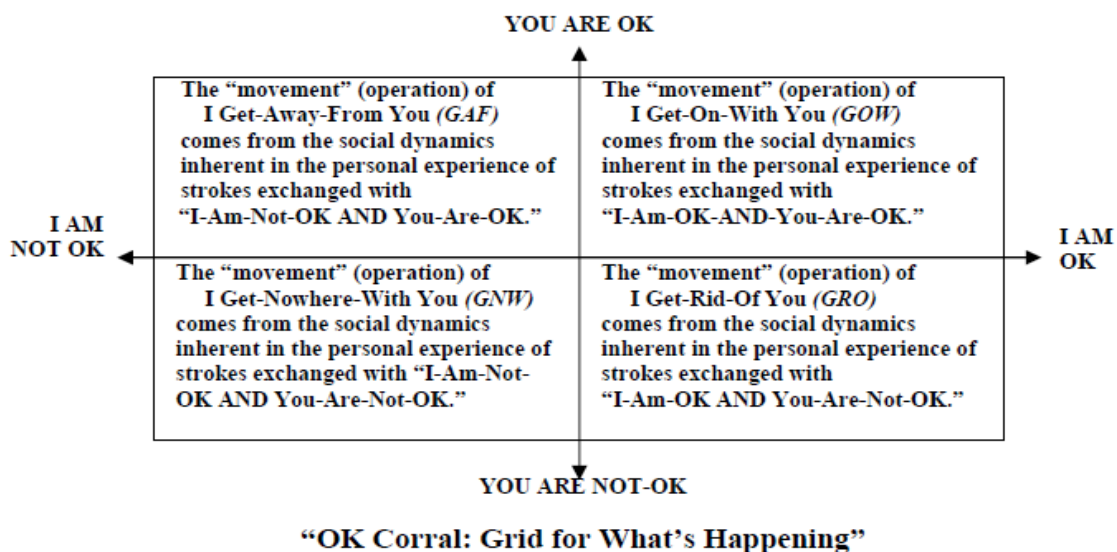

Рис. 1. Базова схема життєвих позицій Ф.Н. Ernst (1971). [5, с. 33]

Замість терміну «ОК» Ф.Н. Ernst використовує вираз «ОК з собою», що допомагає акцентувати увагу на тому, що почуття «ОК» має відношення до «моїх уявлень про себе і моїх уявлень про тебе». Відповідні позиції він оформив у вигляді схеми, яку він назвав «ОК Corral». Це «Декартові координати соціальної поведінки», що наочно демонструють, яким чином результати соціальних взаємодій людини залежать від вихідної життєвої позиції, яку вона займає стосовно себе та оточуючих людей.

Концепція «ОК Corral» зосереджується не лише на внутрішній позиції людини, а й на побудові міжособистісних стосунків.

Паралельно виділяються чотири основні класи результатів, які виникають в результаті соціальних контактів. Автор описує їх наступним чином: 1. Get-On-With (GOW) – «Триматися з тобою», результат соціального контакту, що виникає, коли особистий досвід конкретної людини відбувається з позиції Я + Т +; 2. Get-Rid-Of (GRO) – «Позбутися тебе» (відштовхнути, дати відсіч), результат спілкування з вихідної позиції Я + Т –; 3. Get-Away-From (GAF) – «Піти від тебе», є похідним результатом від обміну соціальними трансакціями з

позиції Я – Т +; 4. Get-Nowhere-With (GNW) – «Нічого не надбати з тобою» є результатом замикання позиції Я – Т – [3 с, 10.]

Сітка результатів особистого досвіду утворена перехрестям двох вимірів. Горизонтальна вісь в інтерпретації автора означає «Я йду вперед і розвиваюсь» (праворуч) або ж «Я не збираюсь йти вперед, моє життя регресує» (ліворуч). Вертикальна вісь трактується більш традиційно: «Я дивлюся на Вас, я захоплююся вами!» або ж «Я дивлюсь на вас зверху вниз». Автор впевнений, за допомогою запропонованої схеми можна інтерпретувати та передбачати результати комунікації людини. Він стверджує, що кожна з позицій знаходить собі місце в дорослому житті у вигляді певної соціальної взаємодії. Якщо ми залучаємося в одну з цих операцій без підключення усвідомлення, то, швидше за все, придумаємо сценарне виправдання для відповідної життєвої позиції. Однак, у людини є інший вибір - діяти усвідомлено, досягаючи таким чином бажаного соціального результату [3, с. 10]

Ф.Н. Ernst зазначає, що «здорові люди використовують кожен з чотирьох способів, принаймні один раз в день», залежно від того, з ким вони спілкуються і в яких ситуаціях перебувають, але у кожного є один улюблений квадрант, в якому вони проводять більшу частину часу при програванні свого життєвого сценарію. Цей квадрант і буде основною позицією, яку людина прийняла в дитинстві.

Оскільки «життєва позиція» стійка, але схильна до зміни в результаті самоаналізу та саморозвитку особистості, педагогам вкрай важливо відслідковувати свої поведінкові процеси, усвідомлювати з якої психологічної позиції вони спілкуються з учнями і відповідно корегувати свою поведінку через усвідомленість, перебуваючи в ОК позиції Я + Ти +. Коли людина усвідомлює, як функціонує спілкування, вона може мислити більш критично. А також приймати рішення як будувати свою комунікацію. Педагог який передає свої повідомлення з позиції ОК може обирати ефективний режим спілкування і запрошувати учнів до конструктивної комунікації.

Усвідомлення вчителем своєї «життєвої позиції» та її впливу на побудову комунікації з учнями і колегами сприятиме особистісному і професійному розвитку педагогів, що позитивно впливатиме на навчальний та виховний процес, сприятиме покращенню ефективності комунікації. Дослідження та аналіз власної «життєвої позиції» може стати шляхом до змін та побудови нового ставлення до себе та інших, що може бути покладеним в основу побудови нового, усвідомленого способу життя і професійної діяльності. Таких результатів можна досягнути через регулярні тренінги та психологічну підтримку працівників освіти, що в свою чергу допоможе вчителям краще

розуміти себе та своїх учнів, та ефективно справлятися з професійними викликами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко, Н. Життєві позиції жінок та їх зв'язок з типами грошових переконань й грошовими установками. Організаційна психологія. економічна психологія, 33(3-4), 2024, С.111-123. URL: <https://doi.org/10.31108/2.2024.3.33.10>
2. Резван, О. Проблема рефлексивності у формуванні особистої життєвої позиції. Педагогіка і психологія, 40 (3), 2011, С.30-36.
3. Тавровецька, Н. І. Життєва позиція особистості в транзактному аналізі. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. 6, Т. 1, 2017, С.111-117.
4. Berne, E. Classification of Position. Transactional Analysis Bulletin 1:23, July 1962 and Principles of Group Treatment. Loc. cit., pp.269-277
5. Ernst, F . The OK Corral: The grid for get-on-with. Transactional Analysis Journal, 1 (4), 33-42. URL: <https://doi.org/10.1177/036215377100100409>
6. Harris, T.A. I'm OK – You're OK. Harper & Row, 1967, 288 p.
7. Hay, J. Transactional analysis for trainers. McGraw-Hill Co Ltd.' Transactional Analysis. Lifespace Publishing, 1992, 219 p.
8. White T. Life Positions / Tony White // Transactional Analysis Journal. 1994. Volume 24, № 4. P. 269-276. URL: <http://tony-white.com>.
9. Ракітіна В. Застосування транзакційного аналізу в системі освіти з метою створення психологічного комфорту в навчальному закладі [Методичний посібник]. Золотоноша, 2014. 182 с.

Галина ДУРДАС

*Кандидат історичних наук, старший викладач,
Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна
h.durdas@wunu.edu.ua*

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ З ІСТОРІЇ

*Ніхто нам не збудує держави, коли ми її самі не збудуємо,
І ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути*

В'ячеслав Липинський

У сучасних реаліях розвитку українського суспільства формування патріотичного виховання молоді набуває особливого значення, адже це запорука зростання національної свідомості та цілісності нації. В умовах збройної агресії РФ проти України, інформаційного тиску та глобалізаційних